

ERFGOEDHUIS·ZH

Jaarverslag 2011

JAARVERSLAG 2011

Voorwoord directie

Dit is geen publieksverslag, maar een verantwoording van de werkzaamheden van het Erfgoedhuis over het jaar 2011 voor de Provincie Zuid-Holland. Wie de echte 'spirit' van het werk van Erfgoedhuis te pakken wil krijgen, moet het publieksverslag op www.erfgoedhuis-zh.nl bekijken.

Andries Ponsteen
directeur

Doelstellingen Provincie Zuid-Holland

De doelen voor 2011 op grond van het Cultuurplan 2009-2012 voor de werkzaamheden van het Erfgoedhuis luiden:

Inhoudsopgave:

1. PZH wordt in staat gesteld cultuurhistorische waarden en kennis in te brengen bij ruimtelijke planvorming.	4
2. Gemeenten zijn inhoudelijk toegerust om goed erfgoedbeleid te voeren, met name op het gebied van kwaliteit van de leefomgeving en ruimtelijke kwaliteit, alsmede ten aanzien van publieksbereik.	5
3. De erfgoedsector is inhoudelijk toegerust om het door haar beheerde en gebruikte historische materiaal/verhaal bij een groter en breder publiek te brengen, alsmede erfgoed in te zetten als kwaliteitsfactor voor een duurzame leefomgeving, met name bij processen rond ruimtelijke kwaliteit.	8
4. Scholen en erfgoedinstellingen zijn inhoudelijk toegerust om erfgoededucatie duurzaam vorm te geven.	10
5. Elke inwoner van Zuid-Holland, van jong tot oud, komt actief in aanraking met de cultuurhistorie van onze provincie in brede zin.	12
6. EGH ondersteunt beleidsinstrumenten van PZH, zoals Themajaren, PAC en andere.	14
7. Algemeen	16
8. Opdrachten van derden	18

1. PZH wordt in staat gesteld cultuurhistorische waarden en kennis in te brengen bij ruimtelijke planvorming.

Provinciale Erfgoeddag (Innovatie)

Ontwikkelen en organiseren van de Provinciale Erfgoeddag 2011.

Thema was: 'Nieuw leven voor monumenten/herbestemming van erfgoed'. De 4^e erfgoeddag werd gehouden op 13 oktober 2011 in de Maassilo te Rotterdam. Het aantal deelnemers bedroeg 225, meer dan de beoogde 175. Tal van workshops versterkten de deskundigheid. Opvallend was het aantal deelnemers uit de wereld van architectuur, vastgoed en stedenbouw/planologie. Nieuwe netwerken werden aldus gecreëerd. Oordeel van deelnemers door enquête: positief.

Lange termijn agenda 2012-2020

Met de PZH worden de mogelijkheden verkend van scenario's voor de toekomst van het Erfgoedhuis vanaf 2012. Ontwikkeling van een nieuwe organisatie gericht op ondersteuning van kerntaken van de PZH op het gebied van het mooi en beleefbaar houden van de omgeving van inwoners van Zuid-Holland.

De lange termijn agenda werd achterhaald door nieuwe ontwikkelingen als gevolg van het Coalitieakkoord. De ontwikkeling van de samenwerking met stichtingen Zuid-Hollands Landschap en Landschapsbeheer Zuid-Holland verliepen voorspoedig. De samenwerking met Zuid-Hollands Bureau voor Toerisme bleef op hetzelfde niveau als in 2010.

Ondersteuning topics provinciaal beleid

Ruimtelijke kwaliteit wordt mede bepaald door erfgoed. Om ruimtelijke kwaliteit te behouden of te verbeteren dient erfgoed binnen transformatieprocessen vanaf het begin een rol te spelen. Erfgoedhuis ondersteunt partijen door in samenwerking met het erfgoedveld streefbeelden aan te leveren. Het streefbeeld is gerelateerd aan transformatiezones of aan thema's.

Zie onder 2.

2. Gemeenten zijn inhoudelijk toegerust om goed erfgoedbeleid te voeren, met name op het gebied van kwaliteit van de leefomgeving en ruimtelijke kwaliteit, alsmede ten aanzien van publieksbereik.

Ondersteuning Regionale Agenda Samenleving

Vergroten naamsbekendheid Erfgoedhuis bij de RAS. Leveren van een bijdrage aan Meerjarenprogramma's van de RAS. Vergroting samenwerking cultuureducatie, onder meer door ontwikkeling van educatieve projecten voor een regio en promotie Regionaal Leerplan/Programma Erfgoededucatie. Ondersteuning Cultuurnetwerkers. Vervolg 'Instaptraject Erfgoed' en het (interne) programma RAS door inzet erfgoedconsulenten.

Voor Holland Rijnland werd op 20 april te Duivenvoorde een streekconferentie gehouden en op 15 december een bijeenkomst te Alphen aan den Rijn. Het Erfgoedhuis nam deel aan de RAS Dag op 26 mei.

Voor RAS Haaglanden ontwikkelde EGH een bijeenkomst in het Huygensmuseum in Voorburg over Romeinen en De Oranjes, bij een 2^e sessie op 27 oktober verzorgde EGH een presentatie.

Met Alblasserwaard/Vijfheerenlanden werd samengewerkt ten aanzien van een gelijknamige Canon, plus het bij behorende educatieve traject. Dat geldt ook voor Voorne Putten, hier in de vorm van de Voorne WIKI.

In Hoeksche Waard adviseerde EGH over de opgerichte Erfgoedkoepel.

Van Bureau Drechtsteden werd een opdracht ontvangen voor het ontwikkelen van 5 Erfgoedsporen + regionaal erfgoedproject.

Voor alle RASSEN werd een Regionaal Leerplan Erfgoededucatie ontwikkeld, bedoeld voor de overgang van Erfgoedspoor naar regio's.

Ondersteuning gemeenten bij algemeen erfgoedbeleid

Adviseren van gemeenten over erfgoedbeleid, over samenwerking tussen lokale archieven, musea, historische verenigingen en bibliotheken. Ingezet wordt op een beperkt aantal gemeenten, die een lokale integrale 'Erfgoedagenda' willen gaan opstellen. De advisering zal onder meer betrekking hebben op nieuwe manieren om publiek te bereiken door gezamenlijke inspanningen van instellingen en lokale verenigingen.

Adviseren van gemeenten over samenwerking tussen scholen en erfgoedinstellingen. Voorlichting over 'Erfgoedspoor'. Geattendeerd zal worden op de mogelijkheid 'Erfgoedspoor' financieel te steunen.

Voor gemeenten werd de Integrale Lokale Erfgoedagenda ontwikkeld. Deze wil gemeenten stimuleren erfgoedbeleid meer als geheel te zien en uit te voeren. De Erfgoedagenda werd aan alle gemeenten in ZH gezonden. EGH heeft de Erfgoedagenda vervolgens toegelicht bij de gemeenten: Alphen a/d Rijn, Binnenmaas, Schiedam, Vlaardingen en Zuidplas.

Deze gesprekken maken deel uit van de *Ronde van Zuid-Holland*, waarin EGH in enkele jaren met zoveel mogelijk gemeenten in ZH overleg voert over alle erfgoedaspecten (wettelijke en autonome taken) die lokaal spelen. Uit deze gesprekken vloeien veel acties voort, op alle werkgebieden van het EGH.

Ondersteunen van gemeenten bij archeologiebeleid

Adviseren van gemeenten over het (verder) ontwikkelen, implementeren en uitvoeren van gemeentelijk archeologiebeleid door website, digitale nieuwsbrieven, helpdesk en advies op maat. Accent op publieke aspecten: vergroten van draagvlak onder de bevolking voor archeologie, archeologie als inspiratie bij ruimtelijke ontwikkelingen. Voorlichten van gemeenten over mogelijkheden om archeologie te integreren in ruimtelijke ordening.

Er werden 3 Nieuwsbrieven verzonden naar een bestand van 389. Na de zomer werd de Nieuwsbrief geïntegreerd in de Nieuwsbrief 'Erfgoed en Ruimte'. Er werd ook 1x een Nieuwsflits verzonden naar een bestand van 389.

Actieve ondersteuning bij het ontwikkelen van gemeentelijk archeologiebeleid is geboden aan de gemeenten Krimpen aan den IJssel, Nederlek, Ouderkerk, Papendrecht.

Spreekuur op locatie vond 11 maal plaats bij in totaal 6 gemeenten: Alphen aan den Rijn, Binnenmaas, Ouderkerk, Nederlek, Krimpen aan den IJssel en Papendrecht.

EGH begeleidde de Werkgroep Archeologie Regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden (in totaal 8 gemeenten: Graafstroom, Liesveld, Nieuw-Lekkerland, Giessenlanden, Gorinchem, Hardinxveld-Giessendam, Leerdam en Zederik). Bijeenkomst 8 april.
Deelgenomen werd aan het gemeentelijk archeologenoverleg op 6 april, 7 juni en 26 september.

Ondersteunen van gemeenten bij ruimtelijk gericht erfgoedbeleid

*Adviseren van gemeenten over integraal erfgoedbeleid, gevolg van onder meer de besteldiscussie Modernisering Monumentenzorg, door website, nieuwsbrieven, helpdesk en advies op maat. Voorlichten van gemeenten over mogelijkheden om erfgoedbeleid te integreren in ruimtelijke ordening.
Extra aandacht voor molen- en landgoederenbiotopen, landgoederenzones in bestemmingsplannen.
Extra aandacht voor herbestemming en ontwikkeling van religieus erfgoed, door pilot landelijk Stappenplan RE.*

Er werden 3 Nieuwsbrieven Monumentenzorg en Cultuurlandschap gezonden aan een bestand van 317. Daarnaast 2 Nieuwsflitsen Monumentenzorg en Cultuurlandschap (317). Na de zomer werden 2 Nieuwsbrieven Erfgoed en Ruimte gezonden naar een bestand van 706 en 1 Nieuwsflits Erfgoed en Ruimte (speciaal over molenbiotoop), aan een bestand van 706.

Voor gemeente Noordwijkerhout werd een casestudy verricht naar het BAVO terrein (incl. een CHER) (onderzoek naar het verankeren van cultuurhistorische waarden in bestemmingsplan).

EGH bood de gemeente Krimpen aan den IJssel ondersteuning bij het opstellen van een cultuurhistorische waardekaart, door inhoudelijke en procedurele input en deelname aan de begeleidingsgroep.

Met de gemeente Dirksland zijn gesprekken gevoerd over het verder ontwikkelen van het erfgoedbeleid, waaronder de verankering van cultuurhistorische waarden in het ruimtelijke beleid.

Voor PZH heeft EGH meegewerkt aan de totstandkoming van streefbeelden voor de Gebiedsprofiel Ruimtelijke Kwaliteit Midden-Delfland. Hiertoe is een startdocument opgesteld, hebben een veldverkenning en een excursie plaatsgevonden en heeft EGH een inspiratiesessie georganiseerd en de totstandkoming van de streefbeelden begeleid. De werkzaamheden van EGH in dit kader hangen samen met het tempo waarin de provincie de gebiedsprofielen ontwikkeld. In 2011 zijn de werkzaamheden dientengevolge tot één gebiedsprofiel beperkt gebleven.

Advies is gegeven aan de gemeente Leidschendam-Voorburg over onder meer het verankeren van de landgoedbiotoop in bestemmingsplannen.

EGH nam deel aan de begeleiding van Inventarisatie Cultuurhistorische waarden (landschappelijk en gebouwd) gemeente Alphen aan den Rijn. Dit is een project van Landschapsbeheer Zuid-Holland.

Er werden 4 informatiebijeenkomsten gehouden over 'Vergunningvrij bouwen', 2 te Delft, 1 te Rotterdam en 1 in Schoonhoven. Er waren in totaal 121 deelnemers.

Over 'Erfgoed en ruimte' werden 2 informatiebijeenkomsten gehouden in Den Haag en Gouda, met in totaal 31 deelnemers.

Voor de gemeente Middelharnis werd een advies opgesteld over de herbestemming van het Oude Raadhuis. Om de pilot landelijk Stappenplan RE uit te voeren was innovatiebudget aangevraagd. Aangezien dit niet is toegekend, is de pilot niet uitgevoerd.

Deskundigheidsbevordering

Ontwikkelen en organiseren van studiedagen over archeologie en ruimtelijk gericht erfgoedbeleid, voor zowel gemeentelijke ambtenaren als belangenbehartigers van de Zuid-Hollandse archeologie. Onder meer: cursusdag Actualiteiten en Ontwikkelingen Zuid-Holland (i.s.m. Erfgoed in de Praktijk) en cursusedagen Cultuurlandschap (i.s.m. Landschapsbeheer Zuid-Holland).

Ten behoeve van vooral gemeenteambtenaren werd de Cursus Actualiteiten en Ontwikkelingen gehouden op 6 oktober, te Dordrecht i.s.m. Erfgoed in de praktijk (RCE en NRF). Er waren 47 deelnemers.

Ook was er een Cursus Cultuurhistorische Waarden van het Groene Hart op 23 november voor vrijwilligers die rondleidingen verzorgen in het Groene Hart. Aantal deelnemers: 11.

Project Volkstuinen (Innovatie)

Gestart werd met een project dat de relatie tussen volkstuincomplexen en de openbare ruimte in ZH in kaart brengt. Het project is een vervolg op eerdere activiteiten rond landgoederen en molens, eveneens als dragers van landschap en omgevingen. Er werden 35 volkstuincomplexen/-verenigingen geworven. Een fotowedstrijd werd georganiseerd. De kaart met daarop de volkstuinen in ZH werd voorbereid (presentatie in 2012).

3. De erfgoedsector is inhoudelijk toegerust om het door haar beheerde en gebruikte historische materiaal/verhaal bij een groter en breder publiek te brengen, alsmede erfgoed in te zetten als kwaliteitsfactor voor een duurzame leefomgeving, met name bij processen rond ruimtelijke kwaliteit.

Ondersteuning musea, archieven, historische verenigingen (en bibliotheken)

Inzetten van erfgoedconsulenten door helpdesk, werkbezoeken, kortlopende adviezen, ondersteuning e.d.

Adviezen op maat in 2011: 25 en Helpdesk Adviezen: 364

Vooraf tijdens EGH-studiedagen en in project Historie in de Bibliotheek werd de onderlinge samenwerking tussen sectoren versterkt. In het kader van HIB werden zelfs enkele convenanten gesloten tussen erfgoedinstellingen en bibliotheken. Alle erfgoedinstellingen werden geïnformeerd over de Themajaren. Er waren meer dan 15 erfgoedinstellingen die meededen aan het provinciaal Themajaar. Jaarlijks onderhoudt EGH een Overleg Historische Verenigingen in Zuid-Holland (Overleg HVZH), waarin een selectie van historische verenigingen participeert (ca. 20 deelnemers), ook in 2011.

Deskundigheidsbevordering

Ontwikkelen en organiseren van studiedagen over 'Collectie Zuid-Holland', over het gebruik van nieuwe sociale media in erfgoedinstellingen, idem van historische beeldbanken. Ontwikkelen en organiseren cursussen 'Websites voor historische verenigingen', 'Bibliotheek en archief', 'Oral History' e.d.

Er werden 2 studiedagen georganiseerd, over vrijwilligersbeleid in mei en over historische beeldbanken in november, het aantal bezoekers van beide studiedagen was meer dan 100.

Op 10 november werd in samenwerking met de Erasmus Universiteit Rotterdam een symposium georganiseerd 'Het museum als makelaar – musea en hun gemeenschappen'. Het vond plaats in het Dordrechts Museum. Thema was: wat maakt individuen tot een gemeenschap en welke rol kan het museum daarin spelen? 130 deelnemers bezochten de dag.

Met betrekking tot het behalen van een hoogwaardiger staat van digitalisering van collecties in Zuid-Holland, zijn er twee studiebijeenkomsten (augustus en november) gewijd aan publieke toegankelijkheid van Zuid-Hollandse fotocollecties. Plus een gebruikersbijeenkomst FotoBase (30 augustus met 30 deelnemers) en Inspiratiemiddag 'Beeldmateriaal Digitaal' (11 november met 30 deelnemers)

EGH heeft verder de volgende cursussen georganiseerd: 'Erfgoedwebsite bouwen voor beginners' en 'Erfgoedwebsite uitbouwen voor gevorderden', Vrijwilligersmanagement, 'Erfgoed en Publiek', Basiscursus Behoud en Beheer, 'Erfgoedcollecties: opgeruimd en open', Oral History 1 en 2, 'Persberichten schrijven', 'Het wie, wat en waar van objecten', Fotoarchivering met Fotobase, Decollectioneren in de praktijk, Collecties op Internet, 'Werken met nieuwe uitgangspunten ten aanzien van het Binnenklimaat'. Er zijn in totaal 15 verschillende cursussen gehouden die 138 deelnemers trokken, waarbij de bezettingsgraad dit jaar op 73% lag. EGH heeft een training verzorgd voor het bestuur van Museum de Duinhuisjes over het traject naar een nieuw beleidsplan. Voor Historisch Museum Brielle idem over Vrijwilligers management. In de Hoeksche Waard heeft EGH een instructie verzorgd over preventieve conservering voor alle erfgoedinstellingen in de Hoeksche Waard, hier waren ruim 50 personen aanwezig

Ondersteuning belangenbehartigers van de Zuid-Hollandse archeologie

Inzetten van erfgoedconsulenten door helpdesk, werkbezoeken, kortlopende adviezen e.d.

Ontwikkelen van een correspondentennetwerk archeologie. Organiseren van een jaarlijkse netwerkbijeenkomst voor historische verenigingen en archeologen. Verzorgen van digitale nieuwsbrieven, een helpdesk, een spreekuur voor het netwerk.

Versterken relatie tussen netwerk en gemeentelijk archeologiebeleid.

Er werden 2 Nieuwsbrieven en 2 Nieuwsflitsen belangenbehartigers archeologie Zuid-Holland verzonden naar een bestand van 114.

Bijeenkomsten netwerkgroep AWN op 19 april en 29 augustus.

In de netwerkgroep participeren de afdelingen Rijnstreek, Den Haag e.o., Helinium en Lek & Merwede.

Op 17 september werd in het Archeon een netwerkbijeenkomst voor belangenbehartigers archeologie Zuid-Holland georganiseerd, met een bezoek aan het Archeologiehuis Zuid-Holland. Aantal deelnemers: 54

Ondersteuning monumentenbeheerders (Monumentenwacht)

Bouwkundige inspecties van rijksmonumenten, voorzien van een schriftelijke rapportage aan de klant (desgewenst digitaal).

Digitale nieuwsbrieven. Voorlichting aan klanten over wet- en regelgeving en over subsidiemogelijkheden door nieuwsbrieven, helpdesk en advisering.

Het werk van Monumentenwacht stond in het verslagjaar onder druk. Opdrachten liepen terug, en ook het aantal inspecties daalde.

Platform Religieus Erfgoed (Innovatie)

Het Platform kwam in 2011 vijf maal bijeen op 11 februari, 13 mei, 30 juni, 19 augustus en 18 november. In het Platform participeerden 7 organisaties.

Op 17 november organiseerden EGH en het Platform een Netwerkexcursie Herbestemd religieus erfgoed in Den Haag. Een drietal herbestemde kerken in Den Haag (Julianakerk, Pius X en de Lourdeskerk) werd bezocht, er waren 32 deelnemers.

De website www.religieuserfgoed-zh.nl in opbouw trok ruim 1000 bezoekers. Om een groter publieksbereik te bereiken, is gewerkt aan het geschikt maken van de website voor het uitlezen per mobiele telefoon en het bieden van de mogelijkheid inhoudelijke informatie te ontvangen over specifiek religieus erfgoed op locatie via digitale media.

Leertraject sociale media (Innovatie)

Aantal deelnemers Leertraject: 40 van 27 erfgoedinstellingen. Er was grote animo voor de leertrajecten; binnen twee weken waren de cursussen vol.

Twee intensieve e-learning leertrajecten: A (februari 2011-september 2011) en B (september 2011-januari 2012) met in ieder leertraject vier trainingsbijeenkomsten in het Erfgoedhuis.

Tijdens de trainingsbijeenkomsten hebben verschillende erfgoedinstellingen een presentatie verzorgd waaronder het Haags Historisch Museum en Erfgoed Delft

Deelnemers waren na het afronden van de training enthousiast over de mogelijkheden die sociale media hen bieden om meer en andere soorten doelgroepen en publiek te trekken.

4. Scholen en erfgoedinstellingen zijn inhoudelijk toegerust om erfgoededucatie duurzaam vorm te geven.

Algemene ondersteuning scholen en erfgoedinstellingen

Inzetten van erfgoedconsulenten door helpdesk, werkbezoeken, kortlopende adviezen e.d.

Houden van Contactdagen voor erfgoedinstellingen en onderwijs. Leveren van expertise en andere bijdragen aan Cultuurmenu, Culted, 'de Ontdekking' en het ondersteunen van Cultuurnetwerkers, door: input kopij erfgoededucatie voor www.cultuurme.nu, deelnemen aan begeleiding/redactie www.cultuurme.nu, bijdragen aan voorbereiding van Culted/de 'Ontdekking' en adviseren van cultuurnetwerkers op gebied van erfgoededucatie.

Samenstellen en verzenden van digitale Nieuwsbrieven. Beheren en ontwikkelen van website www.erfgoedhuis-zh.nl/educatie.

Prestaties (outputindicatoren):

- Aantal adviezen: 25-30. Werd 20
- Aantal Contactdagen: 5. Meer Contactdagen voor Erfgoedspoor.
- Erfgoededucatie is duurzaam onderdeel (les)programma van scholen en instellingen.
- De streefgetallen voor Cultuurmenu/Culted/De Ontdekking en de Cultuurnetwerkers worden beheerd door Kunstgebouw/EGH en Pro Biblio gezamenlijk.
- Nieuwsbrieven: 4x per jaar naar 1500 verzendadressen. Door omstandigheden verscheen 1 Nieuwsbrief.
- Verankering van erfgoededucatie.

Deskundigheidsbevordering

Ontwikkelen en organiseren van studiedagen/cursussen 'Canon van Nederland', 'Vertel het Verhaal', 'Zelf een onderwijsproject maken', 'Een plaatselijk educatief netwerk opzetten en managen' e.d. voor docenten en educatoren. Deze activiteit vond geen doorgang behoudens 1 nascholingscursus voor de 'Canon van Nederland'. Er werd gaande het jaar meer ingezet op deskundigheidsbevordering bij erfgoedinstellingen 'in huis' voor het ontwikkelen van eigen onderwijsprogramma's. Zie ook 'Erfgoedspoor'.

Prestaties (outputindicatoren):

- Aantal deelnemers 95.
- Verhoging kwaliteit van inzet door docenten en educatoren bij erfgoededucatie.
- Verankering van erfgoededucatie.
- Vergroting aantal lokale en regionale canons.
- Versterkt besef (omgevings)geschiedenis bij jeugd.

Erfgoedspoor (Innovatie)

Uitvoeren van 'Erfgoedspoor'. Opzetten van nieuwe Erfgoedsporen ogv de wachtlijst. Productbegeleiding bij erfgoedinstellingen. Organiseren van voortgangsbijeenkomsten voor bestaande Erfgoedsporen. In gang zetten Regionaal Leerplan/Programma Erfgoededucatie. Coördineren van 'Geschiedenis in levende lijve' (voorstellingen 'Willem van Oranje', Hugo de Groot' en 'Spinoza'). Ontwikkelen van 2 nieuwe personages, samen met Nationaal Historisch Museum. Maken van een publicatie over 8 jaar Erfgoedspoor.

Erfgoedsporen liepen in: Alphen a/d Rijn, Leerdam, Schoonhoven, Goeree-Overflakkee, Hoeksche Waard, Nieuwkoop, Alblasserwaard (pc-scholen), Brielle, Hellevoetsluis, Noordwijk, Leiderdorp, Oegstgeest (variant), Teylingen, Rijswijk, Kaag en Braassem (variant), Maassluis (variant). Oppericht werden: Gorinchem, Krimpen a/d IJssel, Nederlek, Ouderkerk, Bergambacht, Vlist, Rijnwoude, Alblasserdam, Hendrik-Ido-Ambacht, Papendrecht, Sliedrecht, Zwijndrecht, BoskoopIn voorbereiding: Lisse, Hillegom, Schiedam, Bernisse, Spijkenisse, Voorschoten, Barendrecht, Ridderkerk, Albrandswaard, Zoeterwoude

Resteerden de volgende gemeenten: Noordwijkerhout, Vlaardingen, Bodegraven-Reeuwijk, Waddinxveen, Zuidplas, Wassenaar, Midden-Delfland, Capelle a/d IJssel, Lansingerland, Pijnacker-Nootdorp, Leidschendam-Voorburg, Gouda en de vijf 90+-gemeenten (Dordrecht, Zoetermeer, Leiden, Delft, Westland). Er waren 36 voortgangsbijeenkomsten, 10 erfgoedinstellingen werden in-company begeleid.

Totaal aantal leerlingen in 2011: 32.000, waarvan 8.000 nieuwe aanwas.

5. Elke inwoner van Zuid-Holland, van jong tot oud, komt actief in aanraking met de cultuurhistorie van onze provincie in brede zin.

Publieksvoorlichting, www.geschiedenisvanzuidholland.nl

Samenstellen en verzenden van digitale nieuwsbrieven voor musea, archieven en historische verenigingen. Beheren en ontwikkelen van website/databank/portal www.geschiedenisvanzuidholland.nl. Speciale aandacht voor: Themajaar Molens, vervolg Themajaar Waterwegen, openbaar vervoer, ihb 'Blauwe Tram' en de Canon van Zuid-Holland. Aansluiting van Erfgoedspoor en Cultuurme.nu.

Nieuwsbrieven: 4 x per jaar naar 1650 verzendadressen. Website bezocht door ruim 140.000 bezoekers. Er is een nieuwe Archeologische Kroniek gepubliceerd op de site (Kroniek over 2008) en enkele oudere jaargangen (2000-2007) zijn opgenomen. De oorspronkelijke planning (zomer 2011) is niet gehaald aangezien de kwaliteit van de gedigitaliseerde bestanden niet voldeed aan de eisen en de data opnieuw moesten worden aangeleverd.

Voorbereid werd het toegankelijk maken van 65 jaargangen Tijdschrift Holland via de Koninklijke Bibliotheek. Er is een collectie kaarten uitbreidingskaarten van bestemmingsplannen gedigitaliseerd van het Nationaal Archief.

EGH zette ook in op social media: > 800 volgers op Twitter, verder actief op Facebook en Flickr. Tympaan deed onderzoek naar tevredenheid gebruikers, in het kader van onderzoek HIB.

Historie in de Bibliotheek

Inzetten van erfgoedconsulenten voor het project HIB. Aansluiten van www.geschiedenisvanzuidholland.nl op (netwerken van) bibliotheken en ontwikkelen van presentaties over Themajaren voor HIP's.

Er zijn 5 nieuwe Historische Informatie Punten opgericht en er werden 8 convenanten ondertekend, waarmee samenwerkingsverbanden tussen bibliotheken en erfgoedinstellingen zijn geformaliseerd. Hierdoor is een versterking van onderlinge samenwerking en integratie van publieksactiviteiten op gang gekomen.

De mini-expositie over Molens van EGH is in 8 bibliotheken te zien geweest: Westland/ Vlaardingen; Rijswijk; Leerdam; Capelle aan den IJssel; Leidschendam/ Voorburg; Nieuwerkerk aan den IJssel en Bollenstreek vestiging Oegstgeest.

Op 29 november heeft EGH samen met ProBiblio een middag georganiseerd voor bibliotheken om het project te promoten en de EGH-widget, website en andere diensten onder de aandacht te brengen van bibliotheken. Hier kwamen ruim 70 mensen op af, de inspiratiemarkt tijdens de pauze werd ook druk bezocht.

Het EGH heeft een aantal cursussen gegeven voor bibliotheekmedewerkers die meer willen weten over hoe archieven werken, welke historische bronnen waar te vinden zijn en dergelijke, in: Oud-Beijerland, Ouderkerk aan de IJssel, Wassenaar, Maassluis en Midden Delfland en Schiedam.

Tentoonstellingsdienst

Afbouwen van Tentoonstellingsdienst. Vinden van (eind)standplaats voor diverse tentoonstellingen (Molens: Kinderdijk, Landgoederen: Keukenhof). Overdracht van ander materiaal aan bibliotheken e.d..

De afbouw is gerealiseerd. Vrijwel alle tentoonstellingen zijn door derden overgenomen, op de kleine Molenexpositie na. Niet meer bruikbare tentoonstellingen zijn afgevoerd. De opslagruimte is opgezegd, de bus is verkocht. Expositie Molenjaar 2003 is permanent naar SWEK, Landgoederen en Buitenplaatsen naar Landgoed De Keukenhof, Romeinen in ZH naar 'Archeologie Leiden'

Kleine exposities (Hollandse Vaarwegen, Hollandse Waterlinies) zijn overgedragen aan TGV. Expo over Haarlemmer Trekvaart naar: naar Cultuurhistorisch Genootschap Duin- en Bollenstreek.

Op verzoek van PZH werd geproduceerd via EGH 'Prehistorie in Zuid-Holland', in 2 versies, een grote en kleine expositie, die op meer dan 10 basisscholen en ook in bibliotheken te zien was.

Publieksprojecten

Ontwikkelen en organiseren van symposium over erfgoedvrijwilligers. Verwerking van onderzoek Tympaan (2010) naar behoeften erfgoedvrijwilligers.

Dit symposium: 'Gewoon, omdat het zo leuk is', inspiratiedag vrijwilligerswerk' werd gehouden op 27 mei in het Floratheater in Boskoop. In het ochtendprogramma waren er een viertal plenaire lezingen en 's middags vijf workshops in twee rondes. Er kwamen ruim 60 deelnemers op af, een doorsnede uit de erfgoedinstellingen. Na afloop is er een enquête rondgedeeld en het gemiddelde commentaar was heel positief.

Ondersteuning Regionaal Historisch Centrum Zuid-Holland

Leveren van informatie aan PZH voor de ontwikkeling van een RHC Zuid-Holland. Verrichten van een studie 'Haal eruit wat erin zit' naar het publiekspotentieel van de 'Collectie Zuid-Holland'. Eventueel met studiedag voor archieven en historische verenigingen over de mogelijkheden van tentoonstellingen, studiedagen, publicaties over de Collectie Zuid-Holland door Nationaal Archief, EGH en Zuid-Hollandse archieven.

De studiedag "Haal eruit wat erin zit" werd gekoppeld aan de netwerkdag van het project HIB op 23 november. Die ging over de Collectie Zuid-Holland en over samenwerking van erfgoedinstellingen. Er deden ruim 50 mensen aan mee EGH verzorgde voor Erfgoed DIEP een middag op 7 oktober over: 'Keuzes maken in de collectie'.

Canon van Zuid-Holland

EGH ontwikkelde en produceerde de 'Canon van Zuid-Holland'. Op 5 juli werd in De Gevangenpoort het eerste exemplaar uitgereikt aan gedeputeerde Han Weber en burgemeester Van Aartsen van (provinciehoofdstad) Den Haag.

Dialecten in Zuid-Holland

EGH was medeorganisator van de Landelijke Dialectendag op 26 maart te Delft. Aan enkele dialectgroepen in ZH werd ondersteuning geboden.

Thuis in Zuid-Holland

Het succesvolle inburgeringsproject 'Thuis in Zuid-Holland' (door EGH ontwikkeld) loopt nog altijd. EGH verzorgde 4 erfgoedexcursies voor de deelnemers van de regionale projecten.

6. EGH ondersteunt beleidsinstrumenten van PZH, zoals Themajaren, PAC en andere.

Ondersteuning/vervolg Themajaar 2009 'Landgoederen en buitenplaatsen' (Innovatie)

Het inrichten en beheren van een kenniscentrum voor kastelen, landgoederen en buitenplaatsen in Zuid-Holland. Ontwikkelen en beheren van een website /databank met gegevens van de publicatie 'Kastelen en Buitenplaatsen in Zuid-Holland'. De nadruk bij de databank komt te liggen op voor het publiek toegankelijke kastelen, landgoederen en buitenplaatsen, die in voorhanden zijnde wandel- en fietsroutes zijn opgenomen en/of publieksarrangementen aanbieden. Organiseren van aansluitende fysieke activiteiten, zoals cursussen voor beheerders, studiemiddagen.

In het kader van het opzetten van een Kenniscentrum historische kastelen, landgoederen en buitenplaatsen is opdracht gegeven voor de ontwikkeling van een website. Het kenniscentrum heeft tot doel het grote publiek te interesseren voor kastelen, landgoederen en buitenplaatsen en daarnaast eigenaren, beheerders, overheden en professionals te adviseren over behoud en beheer, subsidiemogelijkheden en mogelijke educatieve en recreatieve projecten waarin de buitenplaatsen kunnen participeren.

Partijen waarmee samenwerking is gezocht zijn: de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Nederlandse Kastelenstichting, Kastelenstichting Holland en Zeeland, het Nationaal Restauratiefonds, de Provincie Zuid-Holland, Geldersch Landschap en Gelderse Kastelen, Stichting Het Zuid-Hollands Landschap, Stichting Landschapsbeheer Zuid-Holland en het Zuid-Hollands Bureau voor Toerisme. Vertegenwoordigers van deze organisaties zijn in 2011 twee maal bijeengewees om opzet en inhoud van de website en de opbouw van het kennisnetwerk te bespreken en wel op 27 januari en 11 augustus. In de tweede bijeenkomst is de website, als dummy, gepresenteerd.

De gegevens die in de website worden vermeld zijn gebaseerd op het in het jaar 2000 door Erfgoedhuis Zuid-Holland uitgegeven boek 'Kastelen en buitenplaatsen in Zuid-Holland'. Daarnaast zijn er aanvullende gegevens verzameld over bescherming, verschijningsvorm, huidig gebruik van gebouwen en aanleg, bezoek- en toegangsmogelijkheden, eigenaren en beheerders, contact- en informatiemogelijkheden via email en websites, vrijwilligersactiviteiten en publieksactiviteiten.

De verzamelde gegevens zijn gestandaardiseerd in referentielijsten en gerubriceerd in tabelvorm. De teksten die in het boek Kastelen en buitenplaatsen in Zuid-Holland zijn opgenomen zijn bewerkt om deze voor een groter publiek toegankelijk te maken. Hierbij is gestreefd naar een lengte van maximaal 250 woorden per landgoed. De database bestaat uit 72 kolommen en 203 regels. Het aantal genoemde landgoederen is iets lager dan in het boek opgenomen, omdat de gemeente Vianen enkele jaren geleden naar de provincie Utrecht is overgegaan.

De website www.landgoedenbuitenplaats-zh.nl is zo opgebouwd dat namen en contactgegevens van eigenaren/beheerders van de buitens die niet toegankelijk zijn, niet in beeld komen. Dit deel van de website is voor de beheerder (Erfgoedhuis Zuid-Holland) en de eigenaren wel toegankelijk om gegevens te wijzigen, aan te vullen of activiteiten te vermelden via www.mijnlandgoedenbuitenplaats-zh.nl/.

Van 130 van de 203 landgoederen zijn de gegevens ultimo 2011 verzameld en gereed gemaakt om in de database van de website op te nemen.

Deelname aan de expertmeeting in het kader van het onderzoek naar kasteelplaatsen (uitgevoerd door de Nederlandse Kastelenstichting in opdracht van PZH) op 7 november.

Deelname aan de expertmeeting in het kader van onderzoek naar benutting en exploitatie historische landgoederen en buitenplaatsen (Alterra in opdracht van PZH) op 18 november.

Ondersteuning/vervolg Themajaar 2010 'Waterlinies en de historische vaarwegen'

Voor dit themajaar werden weinig werkzaamheden meer verricht.

Ondersteuning Themajaar 2011 'Leve de Molens'

Het coördineren van het Programma Themajaren van EGH. In 2011 is het thema 'Kinderdijk en de Zuid-Hollandse molens'. Coördinatie bleef bij PZH. Wel organiseerde EGH veel activiteiten.

De gids 'bezoek de molens van Zuid-Holland' werd in een oplage van 4000 herdrukt. Samen met Pro Biblio werden in 8 bibliotheken mini-exposities over 'Molens in Zuid-Holland' geplaatst.

De grote tentoonstelling over molens uit het Molenjaar 2003 werd aangeboden aan Werelderfgoed Kinderdijk en vond daar een laatste en definitieve standplaats. Op www.geschiedenisvanzuidholland.nl werden 6 pagina's aangemaakt over specifieke aspecten van de ZH molens, zoals types, gebruik, onderhoud en beheer.

Er werd een kleine expositie gemaakt op vlinderpanelen, die bij de Opening van het Themajaar in Schiedam te zien was, en op 10 locaties gestaan heeft. Kopieën van deze tentoonstelling staan in één van de provinciale molens te Leidschendam en in de Zesde molen achter Haastrecht in het kader van samenwerking tussen Zuid-Hollands Landschap en EGH.

Bij 4 'molenuitkijpunten' werden de teksten geleverd, Aarlanderveen, Rijpwetering, Schiedam en Haastrecht. In opdracht van de PZH werd een 'Molenpaspoort' ontwikkeld en uitgegeven. Een groot succes, de oplage van 4.000 werd verdubbeld tot 8.000. Op 5 december werden in aanwezigheid van Sint Nicolaas de bij het paspoort behorende prijzen uitgereikt. Er waren deelnemers die alle opgenomen 29 molens daadwerkelijk bezocht hadden. EGH heeft de uitgave van de 'Handreiking verbetering molenbiotoop' inhoudelijk ondersteund.

EGH was aanwezig met een informatiestand bij de opening van het Themajaar in Schiedam.

Ook nam EGH deel aan de Klankbordgroep van het themajaar.

Aan de gemeente Rotterdam werd advies uitgebracht over de voorgenomen afstoting van molens aldaar.

Ondersteuning provinciaal Themajaar 2012.

Thema 'Transitie van Cultuurhistorisch Erfgoed, met extra aandacht voor Religieus Erfgoed'

EGH leverde input, onder meer door het testen van de zogenaamde 'Transitietool' van PZH. EGH nam deel aan (brainstorm)bijeenkomsten op 2 september, 30 november en 12 december.

EGH heeft bijgedragen aan het in opdracht van de provincie uitgevoerde onderzoek naar religieus erfgoed door het aanleveren van gegevens. Ook is bij EGH ondergebracht een Platform Religieus Erfgoed, dat diverse activiteiten begeleidde of organiseerde.

Ondersteuning Provinciaal Archeologisch Centrum

Het inzetten van expertise op het gebied van publieksbereik, beheer en exploitatie, ontwikkeling, educatie, en training archeotolken ten behoeve van de ontwikkeling van het PAC. Het laten opnemen van het bezoek aan het PAC door partners/deelnemers van 'Erfgoedspoor'. Begeleiden van de 'inwonende' Archeologische Werkgroep Rijnstreek, door deskundigheidsbevordering en advisering. Informeren van doelgroepen van EGH en een breder publiek over het PAC, dmv www.geschiedenisvanzuidholland.nl. Ter beschikking stellen van expositie 'Romeinen in Zuid-Holland' en magazine 'Romeinen in Zuid-Holland' aan PAC. Alles samen met Archeon.

Projectleiding voor inrichting van het Provinciaal Archeologisch Centrum. Dit was een zeer omvangrijke opdracht van de PZH, waarin het Erfgoedhuis veel tijd en energie heeft gestoken. EGH fungeerde als regisseur van de vele partijen die het nieuwe Archeologiehuis te Alphen aan den Rijn gingen inrichten, exploiteren en dergelijke. Er werd zorg gedragen voor het tot stand komen van een fraai, permanente expositie met objecten uit het Provinciaal Archeologisch Depot, educatieve activiteiten, trainingen van archeotolken, starten van gebruikersoverleg en activiteitenkalender en het permanent monitoren van de fysieke conditie van de collectie. Na een intensief traject, met tegenslagen en onder hoge tijdsdruk, is het alle betrokken partijen gelukt om een provinciaal archeologisch bezoekerscentrum te creëren dat uniek is in Nederland.

Het PAC werd 23 augustus officieel geopend door prinses Maxima.

Op 15 december zijn medewerkers van de Zeeuwse collega-instelling SCEZ ontvangen en rondgeleid.

7. Algemeen

Public Relations

Onderhouden van in- en externe contacten. Verzorgen van presentaties en voorlichting voor afnemers. Ondersteuning van afdelingen en interne programma's. Coördineren van alle uitingen van EGH. Verdere versterking van het overkoepelende 'merk' 'Erfgoedhuis Zuid-Holland'.

De website www.erfgoedhuis-zh.nl werd aanzienlijk beter bezocht dan beoogd (33.000): er waren 41.254 bezoekers. Ook werden er meer bestellingen geplaatst: 769. Het aantal persvermeldingen was 53.

Het Erfgoedhuis was qua externe communicatie onder meer actief en betrokken bij de volgende presentaties/bijeenkomsten:

- bezoeken aan gemeenten in Zuid-Holland Zuid (directeur en medewerker PR) in het kader van *Ronde van Zuid-Holland* (heel 2011).
- een werkbezoek samen met statenleden van de Molendriegang bij Leidschendam
- een werkbezoek door nieuwe statenleden van het Erfgoedhuis op 7 september.
- officiële opening en sluiting van het Themajaar Leve de Molens
- werkbezoeken van studenten van Erasmus Universiteit R'dam (januari 2011) en van leerlingen van de PABO Twente
- *Open Monumentendag*, 10 september 2011, met rondleidingen en presentaties van EGH op de eigen locatie, en met een vertoning van de educatieve voorstelling over Hugo de Groot.
- zie bijlage *erfgoedhuis ZH actief in 2011* voor overige presentaties en bijeenkomsten.

De stafmedewerker PR coördineerde alle publicitaire uitingen van EGH en verzorgde de eindredactie van digitale en gedrukte publicaties. Zij vervaardigde persberichten en was verantwoordelijk voor werving en promotie van Erfgoedhuis algemeen, maar ook voor activiteiten/uitingen/producten van de diverse afdelingen. Een aantal nieuwe publicaties van het Erfgoedhuis of met bijdragen van het Erfgoedhuis zag het licht. Voor de projecten 'Leve de Molens' de 'Week van de Geschiedenis', alsmede de Erfgoeddag 2011, 'Religieus Erfgoed in Zuid-Holland', verzorgde zij de berichtgeving via diverse websites.

De interne personeelskrant *Buizenpost*, en de interne knipselkrant werden geregeld verzorgd.

De directeur verzorgde een aantal externe presentaties en lezingen over EGH, onderhield een groot aantal externe contacten en vertegenwoordigde actief het EGH bij talrijke externe gelegenheden.

Er werd voor de eerste keer een Abonneemiddag georganiseerd voor de achterban van onze Monumentenwacht in het kader van een loyaliteitsprogramma.

Andere activiteiten:

- door middel van een zoekscanprogramma, o.a. via Google Analytics en het digitale advertentieprogramma Adwords werd voortdurend aan de naamsbekendheid van en via onze websites gewerkt. Voor wat betreft de vindbaarheid van de Monumentenwacht werd extra ingezet door middel van Adwords.
- de portalwebsite van EGH werd mede door een fotowedstrijd en speciale invulformulieren interactiever en gebruikersvriendelijker. Het aantal unieke (en gefilterde) bezoekers per maand van de EGH-site stond in 2011 op gemiddeld op 3.438 per maand. De bezoekers bleken zeer geïnteresseerd, want de helft van het totaal aantal bezoekers (41.254 over heel 2011) keerde terug naar de EGH-site. Ze bezochten gemiddeld 3 pagina's, en brachten iets meer dan 2 minuten per keer op de site door. Voortdurend werd de site gelinkt aan andere sites en in zoekmachines wordt www.erfgoedhuiszh.nl proactief opgenomen.
- een extern onderzoek over de kwaliteit van de website scoorde erg goed. Zie diverse bijlagen
- er werd een website over Landgoederen voorbereid.
- EGH verzorgde ook de websites of – pagina's van enkele partners (Vereniging van Musea in Zuid-Holland, Kring van Zuid-Hollandse Archivarissen en de Boerderijenstichting Zuid-Holland).
- het aantal digitale nieuwsbrieven van afdelingen bleef op het niveau van 2010, maar het totaal aan lezers groeide gestaag. Dit resulteerde in nieuwe sitebezoekers en een stijging van verkoop van

producten uit de webwinkel. Een overzicht van de verkoopcijfers via internet alsmede een overzicht van de site-bezoeken is als bijlage opgenomen.

- de fotowedstrijd over typisch Zuid-Hollands Erfgoed leverde aanvankelijk veel belangstelling en deelname op, maar bleek in het najaar toch onvoldoende aan te slaan: dit is een voorbeeld van een directe publieksbenadering door een organisatie en website die niet speciaal voor het “algemeen in erfgoed en historie geïnteresseerde” publiek is gemaakt. Besloten is om wel bijzonder erfgoed uit te gaan lichten in 2012, maar niet meer in de vorm van een wedstrijd met deelname.
- de website *Geschiedenis van Zuid-Holland* draaide zijn 6^e jaar, en was qua content en wensen vanuit de bezoekers toe aan een nieuwe versie.
- er werden 5 lezingen over historische onderwerpen gehouden.

Het Erfgoedhuis beschikt over een rijk fotoarchief met veel digitaal materiaal. Via een nummerings en tag systeem blijft het haalbaar om hier om alle ‘huisfoto’s’ op te slaan, te beveiligen indien nodig, en te beschrijven. In 2011 werd het beeldarchief verder gevuld.

De stafmedewerker PR verzorgde, veelal i.s.m. de directeur en andere afdelingshoofden, de volgende publicaties of werkte aan de productie daarvan mee:

- cursusboekjes voorjaar 2011 en najaar 2011.
- als jaarverslag: een digitale speciale nieuwsbrief die middels een uitgebreide mailcampagne onze doelgroepen bereikte.
- de digitale nieuwsbrieven van *EGH concern* en de afdelingen *Monumentenwacht, Provinciaal Historisch Centrum, Provinciaal Steunpunt Monumentenzorg en Archeologie, en Erfgoededucatie*.
- De Canon van ZH: een prachtig overzicht van belangrijke gebeurtenissen die zich in het verleden op Zuid-Hollandse grond afspeelden.
- Vooral vanuit kosten oogpunt werd bij andere publicaties gekozen voor digitale vorm en verzending.

Samenwerking Zuid-Hollands Landschap, Landschapsbeheer Zuid-Holland en EGH

ZHL, LBZH en EGH hebben een bestuurlijk convenant gesloten, waarin is vastgelegd dat zij vanaf 2010 gezamenlijk een aantal activiteiten gaan ontwikkelen.

De samenwerking met de genoemde partners werd met succes voortgezet. Er werd een gezamenlijk Samenwerkingsprogramma 2012 voorbereid, waarin onder meer een Vrijwilligersdag en een Publieksevenement op 8 september. Facilitair en logistiek hielp men elkaar, en ook inhoudelijk bij een gemeenschappelijk Molenplatform, een Netwerk Landgoederen en dergelijke. Met de besturen werden stappen gezet om vanaf 2012 het verband te verstevigen. Er was een gezamenlijke personeelsexcursie.

8. Opdrachten van derden

Het Erfgoedhuis verrichtte een aantal opdrachten voor derden, tegen marktconforme condities, onder andere:

- Voor de PZH werd de tweede fase van het Inrichtingsplan voor het Provinciaal Archeologisch Centrum voltooid;
- De 'Canon van Zuid-Holland' werd uitgegeven met HDC uitgevers;
- Op het terrein van erfgoededucatie waren er onder meer opdrachten van/voor: Gemeente Schiedam: 'Pompstation', MaS-conferentie 9 november, Bureau Drechtsteden (Regionaal project 'Biesbosch'), Kunstgebouw: 'Ontdekking', Scheepswerf Krimpen aan de IJssel, Bibliotheek Waddinxveen: Ieskist Molens;
- Ook voor de PZH: schrijven projectopzet voor 'Regio Vertelt', 'Geloofwaardige Gebouwen', 'Out of the Box';
- Herschrijven en opstellen van 7 Brim-aanvragen;
- Opstellen van 4 Meerjaren Onderhoudsbegrotingen voor onder meer Rijksgebouwendienst;
- Het maken van 5 Quick Scans voor aanvraag van een NRF hypotheek;
- Onderzoek 3 potentiële gemeentelijke monumenten Noordwijkerhout en bijstellen redengevende omschrijvingen+;
- Leveren van 6 Streefbeelden Gebiedsprofiel ruimtelijke kwaliteit Midden-Delfland;
- Bouwhistorische verkenning herbestemming Beukelsdijkkkerk te Rotterdam;
- Het verrichten van nulmetingen voor het Haags Historisch Museum, het Museon en Maritiem Museum Rotterdam;
- Incompany trainingen zijn gegeven aan: Museum Meermanno en Erfgoedcentrum DIEP;
- Advies op maat werd verstrekt aan Erfgoed Delft e.o. en Historische Vereniging de Duinhuisjes;
- Een rapport over Vrijwilligersmanagement werd gemaakt voor Historisch Museum Brielle.

Opgesteld door de directie, goedgekeurd door Raad van Toezicht 21 juni 2012